מלאכת מחתך

סימן שכב, ד

תוכן מלאכת מחתך

פתיחה למלאכת מחתך 71

א. אופני חיתוך שונים 72

ב. מחתך באוכלין 72

ג. הפרדת גביעי לבן, פקקי בקבוקים, לשונית של פחיות שתייה וכדומה 72

פתיחה למלאכת מחתך

מקור המלאכה במשכן

מלאכת מחתך נעשתה במשכן לצורך חיתוך עורות האילים המאדמים ועורות התחשים ופריסתם לאוהל על המשכן[1].

מהות המלאכה

חיתוך דבר[2] במידה מסוימת ומוגדרת על מנת לעשות בו תשמיש[3]. אבל דבר שהוא כבר כלי, וחותכו במידה מוגדרת ושלא בדרך הפסד וקלקול, איסורו משום מכה בפטיש[4].

חיתוך על ידי שימוש בכלי

דבר שראוי לחתכו דווקא בכלי, אין בו איסור מחתך מהתורה אלא כשחותכו בכלי. אבל דבר שדרכו להפרידו בידו, חייב משום מחתך אף כשחותכו ביד[5].

---

1 על פי רש"י שבת (עג. ד"ה הצד).

2 מלאכת מחתך שייכת בכל סוגי עצמים שבעולם, ואילו קורע אינו שייך אלא בעור ובד ונייר והדומה לו (פס"ת שכב סק"ט).

3 עיין במנחת חינוך (מצוה לב מוסך השבת אות לג) שכתב דמלאכה זו אינה רק במתכוון למידה, ובלא כוונה לא הוה מלאכה כלל עכ"ל. וביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני ריש פט"ז) שיש לו תועלת מסוימת דווקא ממידה זו, וביותר ממנה או פחות ממנה הרי זה קלקול בשבילו. אבל אם הוא חותך מפני שאין זה נוח לו להשתמש בדבר גדול, או מפני שרוצה ליתן לחברו, אין זה מיקרי מקפיד על המידה.

4 כן כתב המנוחת אהבה (פכ"א הערה 8), והוכיח זאת מכמה מקורות: א. ממה שכתבו הראשונים שהפותח בית הצוואר (שבת מח.) איסורו משום מכה בפטיש או קורע, ולא עלה על דעתם לאסור משום מחתך; ב. ממה שנאמר בגמרא שהחותך שפופרת חייב משום מתקן מנא (שבת קמו:), ולא הזכירו בזה איסור מחתך כלל; ג. מפרש"י (קכה: ד"ה גזירה שמא יקטום) שכתב שהקוטם זמורה חייב משום מכה בפטיש, ולא הזכיר כלל איסור מחתך. ע"ש.

5 בביאור הלכה (שכב ד"ה אחד) הביא שרש"י (ביצה לג:) וראש (ביצה פ"ד סי' יג) כתבו שקטימה בידו הוה תיקון על ידי שינוי, וכתב שמשמע מדבריהם שאין איסור מחתך מדאורייתא אלא בכלי. אבל הנשמת אדם (כלל לו סק"א) חידש שאף ביד שייך מחתך. והביאור הלכה (שם) חילק בין דבר שדרכו לחתוך בכלי, דאין חייב עליו אם חיתך בידו, לדבר שדרכו לחתוך גם ביד, דחייב עליו אם חתכו ביד. והוסיף שמדרבנן מכל מקום איסורא איכא, כמו שנאמר בגמרא (שבת צד:) כן גבי הגוזז בידו. וכן כתב בשעה"צ (שמ סקע"ד) בשם התפארת ישראל שיש מחתך דאורייתא אף ביד.

ועיין בביאור הלכה (תקיד, ח ד"ה אין) בעניין איסור חיתוך הפתילה ביו"ט, דקיי"ל דאסור בכלי, שדן שם אי שרי על כל פנים בידו, וציין לנשמת אדם הנ"ל וחילק כחילוקו כאן. אלא שאח"כ העיר שמרמב"ם ורש"י ורבנו ירוחם משמע להתיר ביד בכל אופן, והניח בצ"ע.

א. אופני חיתוך שונים

זר זהב סביב

המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב, והוא שיתכוון למידת ארכו ומידת רוחבו ויחתוך בכוונה, שהיא מלאכה, אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כוונה למידתו אלא כמתעסק או כמשחק, הרי זה פטור. הקוטם את הכנף הרי זה תולדת מחתך וחייב, וכן המגרד ראשי כלונסות של ארז חייב משום מחתך. וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות, חייב משום מחתך. הנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצות בו שיניו או לפתוח בו את הדלת, חייב.

כן כתב הרמב"ם (פי"א ה"ז) והעתיקו המ"ב (שכב סקי"ח). ודבריו לקוחים ממקומות שונים במסכת שבת (עד:, עה:).

ב. מחתך באוכלין

זר זהב סביב

אין איסור מחתך בדבר הראוי לאכילה ונועד לה, אפילו אם הוא מקפיד על המידה. אבל אם אין כוונתו בחיתוך למטרת אכילה כלל, אלא ליופי וקישוט בלבד, או כדי לתקן כלי אחר, חייב משום תיקון מנא ומחתך.

מובא בשו"ע (שכב, ד) שבאוכלי בהמה אין משום תיקון כלי, ולפיכך מותר לקוטמם אפילו בסכין. וכתב על זה החיי אדם (ח"ב כלל לו ס"ג) שאפילו אם הוא מקפיד על המידה אין חשש, כיוון שאין מחתך באוכלין, והעתיקו המ"ב (שכב סקי"ב). אבל כתבו האחרונים שאם אין לו כל כוונת אכילה בחיתוך, הדבר אסור, כמובא במ"ב (שכב סקי"א) המחייב את החותך לפת במידת הנקב על מנת לסתום הנקב בכלי, וכן בשעה"צ (תק ס"ק טז) שאסור לעשות נקב בבשר כדי לתלותו, דהוי כעושה כלי. דוגמה לעשיית כלים מעין אלו, כתב בחוט שני (פט"ז סע' ב) כגון לעשות בקליפה של אבטיח כעין בית קיבול עם ידית, שנראה כעין סלסלה, וכל כיוצא בזה אסור. ועיין בפס"ת (שכב סק"ג) דוגמאות נוספות.

ג. הפרדת גביעי לבן, פקקי בקבוקים, לשונית של פחיות שתייה וכדומה

זר זהב סביב

גביעי לבן המשווקים בזוגות, י"א שיש בהפרדתם משום מחתך ומשום מכה בפטיש, ויש מקילים. מחלוקת זו נוגעת לעוד הרבה מקרים נוספים, כגון פתיחת פקקי בקבוקים, לשוניות של פחיות שתייה, וכל כיוצא בהם.

סברת המחמירים מבוארת בדברי הגר"נ קרליץ (חוט שני פט"ז), שיש בזה משום מחתך כיון שחותך במידה. והסתפק שם אם איסור זה מדרבנן, כמש"כ הרמב"ם (פי"א ה"ז) שאם חתך דרך הפסד או בלא כוונה למידתו פטור, ואכן יש לומר שאף כאן אין לו כוונה לעשות מידה מסוימת, ושהסימונים הינם רק לנוחיות הקריעה. וחזר והסתפק שמא הדבר אסור מדאו', כיוון שדעתו דווקא למידה מסוימת שלשמה נוצר הפקק או הגביע. ולא הכריע ספקו זה. ובארחות שבת (פי"א הלכה מב והערה ס) הביא שכן היא גם דעת הגרי"ש אלישיב לאסור. וכך גם דעת הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי ח"ד סי' קט). לעומת זאת, בארחות

שבת שם כתב שלדעת הגרש"ז אין בזה משום מחתך, מכיוון שאינו מכוון לחתוך לפי מידה או בקו ישר וכל כוונתו היא להפריד את הגביעים זה מזה, אלא שעושה זאת במקום היותר נוח. ולדעתו אין בזה גם משום מכה בפטיש, כי מלאכת עשיית הגביעים כבר נגמרה בבית החרושת, ורק השאירו אותם באופן שיוכלו להפרידם בקלות, ולכן אין זה נקרא גביע שאינו גמור. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פ"ט הלכה ג) שיש מקילים לפתוח פחיות משקה, ובהערה יב ביאר בשם הגרש"ז שאין זה מחתך כיוון שאין כוונתו אלא שלא יישרט בשעת השתייה ולא לפתח יפה הוא מכוון. וכן פסק להקל בילקו"י (שבת ב סי' שיד אות ל), וכן דעת הגר"ע יוסף (הליכות עולם ח"ד עמ' רנד).

[**הערת הגר"י אריאל:** כתבתם בשם הגרשז"א שאין כוונתו לחיתוך אלא רק למנוע סריטה. עפר אני תחת כפות רגליו של גדול הפוסקים בדורנו - הגרשז"א - אך לכאורה היא הנותנת, כדי שהשותה לא ייסרט חרצו את הלשונית בתוך הפחית בצורה מיוחדת שרק פתיחה מדויקת באותו מקום תבטיח פתח חלק. לכן נלענ"ד שזהו מחתך. הפתרון לשתיית פחית בשבת הוא שהפותח את הפחית על ידי הלשונית ייצוק את המשקה לתוך כוס וישתה מן הכוס, שאז זהו פס"ר דלנ"ל, כי לא איכפת לו אם הפתח חלק ואין חשש שייסרט כי בלא"ה הוא לא שותה מן הפחית. ומכיון שהפחית נזרקת מיד אין כאן איסור מה"ת. עכ"ל].